

А.Г. Івершинь, Г.С. Ремега
**ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ
ЖИВОПИСНОГО ТВОРУ
ДОШКІЛЬНИКАМИ**

«У світі є не тільки потрібне, корисне, але і красиве. Краса існує незалежно від нашої свідомості і волі, але вона відкривається людиною. в її душі...», - писав В.О. Сухомлинський [5:56]. Як сформувати в дитини здатність сприймати прекрасне, здатність помічати красу, яка присутня в реальному житті і є у вигляді творів мистецтва? Як навчити дитину дивуватися з прекрасного і гармонійного світу природи і насолоджуватись образами, що відображені пензлем художника? Усі ці запитання, на які шукав відповідь у своїй педагогічній діяльності великий педагог Сухомлинський, залишаються актуальними й зараз, у наш час. Час, коли пересичена інформацією свідомість не утрудняє себе пошуком глибоких сенсів; коли витвір мистецтва, пристосований до сучасних потреб, стає основою рекламних технологій; коли людина не утрудняє себе додатковою роботою душі. Проте, незатребувані, не піддані етичному очищенню в горнілі мистецтва, духовні потенції людини бідніють, запускаючи механізм деградації.

Мета статті – продемонструвати ефективність роботи на заняттях з дошкільниками у сприйнятті художніх творів; побудованої на використанні методів евристики.

Одним з напрямів роботи щодо залучення дітей до прекрасного є знайомство дітей з творами мистецтва, засобами виразності. Всі програми, що існують нині,

виділяють цей аспект у розділі «Образотворче мистецтво».

Проте, як показують спостереження за роботою педагогів у дитячому навчальному закладі, вихователі недостатньо добре уявляють можливості образотворчого мистецтва у вихованні дітей, не вміють аналізувати художні засоби, які використовував художник для розкриття змісту зображуваного. Організація сприйняття картин часто зводиться до розповіді, яка мало спирається на можливості самого твору в активізації пізнавальної діяльності й образного пізнання дійсності. Проте, здатність до художнього сприйняття не з'являється сама по собі. Вона є результатом розвитку індивіда.

Психологічний словник визначає «сприйняття» як «певний ступінь чуттєвого пізнавального процесу - відображення людиною предметів при їх безпосередній дії на органи чуття, у вигляді цілісних образів» [4].

До основних якостей сприйняття вчені відносять такі:

1) Сприйняття залежить від минулого досвіду, від змісту психічної діяльності людини. Ця особливість називається апперцепцією. Учені стверджують, що коли мозок має неповні, неоднозначні або суперечливі дані, то він звичайно інтерпретує їх відповідно до вже сформованої системи образів.

2) Світ, в якому ми існуємо, сприймається нами як організований, структурований, як відносно стійкий і постійний. Сприйняття зберігає образи предметів, їх розміри і колір незалежно від того, з якої відстані ми на них дивимося і під яким кутом

бачимо. Це феномен так званої «константності сприйняття».

3) Людина сприймає світ у формі окремих предметів, що існують незалежно від неї, тобто сприйняття носить предметний характер.

4) Сприйняття ніби «добудовує» образи сприйманих предметів, доповнюючи дані відчуттів необхідними елементами. У цьому полягає цілісність сприйняття [1].

За В.О.Сухомлинським, вплив творів мистецтва, сила образного слова часом бувають сильнішими за правильні, обґрунтовані докази. На тлі емоційних переживань зароджуються й розвиваються дитячі художні інтереси, потреба доступного перетворення навколишньої дійсності, самостійного творення краси.

Естетичне сприйняття включає розуміння й оцінку, механізм, в якому в знятому вигляді представлені загальнокультурні і особові норми соціально-естетичного характеру. Індивідуальне естетичне сприйняття визначається перш за все предметом відображення, сукупністю його властивостей.

На це звертав увагу психолог О.В. Запорожець: «Естетичне сприйняття не зводиться до пасивної констатації відомих сторін дійсності, хоча б дуже важливих та істотних. Воно вимагає, щоби той, хто сприймає, якимось увійшов усередину зображуваних обставин, мислено взяв участь у діях героїв, пережив їхні радощі, сум» [2].

Н.Н. Волков, художник і теоретик у галузі мистецтва вивчав процес образотворчої творчості у зв'язку з проблемою “зворотних зв'язків”. Він розглядав процес розгортання й реалізації задуму, а також “розкодування” сенсу зображення при

сприйнятті картини глядачем. На його думку, грамотно організоване сприйняття сприяє розширенню та зміцненню знань, уявлень дітей про навколишню дійсність, розвитку їхньої мови, мислення. Значне місце в цьому процесі займає розвиток емоційності, чутливості до прекрасного [1].

У дослідженнях, проведених під керівництвом О.В. Запорожця, було виявлено своєрідне ставлення дошкільників до художніх творів. Дошкільники активно ставляться до сприйнятого, намагаються безпосередньо впливати на героїв твору [2].

Учені з'ясували, що у процесі розвитку художнього сприйняття в дітей з'являється не тільки інтерес до змісту твору мистецтва, але і розуміння його виразних засобів. Оцінні судження дітей ще примітивні, але все-таки, за твердженням Б.М. Теплової, свідчать про зародження уміння не тільки відчувати красиве, але й оцінити його [3].

У нашій дослідницькій роботі особливу увагу ми звертали на розвиток зорового сприйняття, як одного з найважливіших органів чуття людини. Воно мобілізує зоровий досвід дітей відносно широкого круга явищ природи, предметів і явищ навколишньої дійсності, розвиває уміння бачити, спостерігати, міркувати й оцінювати, встановлювати порядок і відбирати зорові образи за ознакою серед потоку інформації.

Також для аналізу і кращого розуміння витвору мистецтва ми використовували елементи ТВВЗ (теорії вирішення винахідницьких завдань).

Розвиток художньо-мистецьких здібностей із застосуванням методів ТВВЗ на заняттях зображувальною діяльністю розкривається в роботах А.М. Страунінг, Дж. Родари, М.Шклярвої, Л.В.Компанцевой, Е.І.Комолової. Вони визначають, що прийоми евристики дозволяють дітям розвинути чутливість до живописних творів, формувати образне мислення, а також розвинути творчі здібності.

Ми розробили такі завдання, які знайомили дітей із творами мистецтва та спонукали до самостійних творчих шукань, активізували творчу ініціативу дошкільнят. Наприклад:

1. *«Йдемо з Червоною Шапочкою по лісу».*

Мета: навчити групувати зображення на картині за певними ознаками, використання методу «перелік недоліків».

Завдання: визначення колористичного складу картини.

Пропонуємо роздивитися три живописних полотна: «Осінь» І. Левітана, «Дощ у дубовому лісі», «Сосновий ліс» І. Шишкіна. Для заохочення дітей до виконання завдання - назвати об'єкти на картині однакового кольору, використовується прийом «підзорна труба». Правило: навести трубу на один предмет і назвати його характеристики.

Для визначення деталей одного об'єкта використовуються прийоми: «Аукціон», «Полювання за подробицями», «Хто найуважніший» та ін.

При навчанні класифікаційних умінь використовується прийом угруповання за заданою ознакою: присутність (або відсутність)

певного кольору, форми, певних деталей і характеристик.

2. *«Як два червоні перчики з рибками подружилися»*

Мета: навчити встановлювати взаємозв'язки між об'єктами на картині. Застосування методу «список контрольних питань» Осборна (метод «навідних питань»).

Завдання: встановлення взаємозв'язків між об'єктами на картині.

Для складання осмисленої розповіді за картиною, потрібно навчитися встановлювати взаємозв'язки між об'єктами, які складають сюжетну лінію. Вибирається декілька предметів. Дається розгорнута характеристика їх властивостей і пояснюються, чому їх можна з'єднати. А.Купрін. «Натюрморт з гарбузом», А. Матіс «Червоні рибки».

Для навчання дітей пропонуються наступні творчі завдання: прийшов чарівник «Пензлік» і об'єднав два об'єкти (вихователь указує на два об'єкти). Чарівник просить пояснити, чому він це зробив.

«Шукаю друзів» - знайти об'єкти, які між собою пов'язані за взаємним розташуванням. «Шукаю недругів» - знайти об'єкти, які "між собою не дружать". Моделювання дітьми, виявлених об'єктів, проводиться схемами, буквами, картинками, кольором і іншими засобами позначення. Для цього використовується дошка або лист паперу, на якому розташовуються моделі аналогічно композиції картини.

3. *«Подорож з іспанською принцесою»*

Мета: Навчити операціям перетворення вибраного об'єкту в

часі. Використовувати прийом евристики «Машина часу»

Завдання: аналіз композиції картини.

Картина розглядається як мить, що зупинилася. По суті ж, передбачається розвиток сюжету в часі. Ми аналізували М.Караваджо «Лютність», Д. Веласкеса «Меніни». Вибраний на картині об'єкт перетворюється в рамках минулого і майбутнього з урахуванням класифікаційної групи. Складається розповідь – фантазія: що сталося з героєм твору після певного часу і його зміна в часі. Пропонується подумати, яким він був у минулому і що з ним буде в майбутньому.

Чарівник Часу (багатофункціональний і припускає перетворення тимчасових процесів, що протікають в об'єктах: Чарівник Прискорення-Уповільнення, Чарівник Зворотного Часу, Чарівник Переплутування Часу, Чарівник Зупинки Часу, Машина Часу, Дзеркало Часу).

4. «Допоможемо художнику»

Мета: навчання перетворення змісту картини за допомогою «методу проектування в уявних умовах».

Для перетворення картини за власним задумом використовуються ігрові прийоми типу: “Прийшов в гості чарівник.”.

1. Чарівник «Збільшення-Зменшення» (дитина вибирає об'єкт і його властивості і проводить фантастичне перетворення).

2. Чарівник «Дріблення-Об'єднання» (вибраний об'єкт дробиться на частини і переплутується за структурою, або міняється своїми частинами з іншими об'єктами).

3. Чарівник «Пожвавлення-Каменіння» (вибраний об'єкт або його частина стають максимально рухомим або абсолютно нерухомим).

4. Чарівник «Навпаки» (в об'єкті виявляється яка-небудь властивість, яку треба перетворити на протилежне).

Вихователь пропонує дітям вибрати одне з перетворень об'єкта і відповісти на запитання: Що відбувається з цим об'єктом? Які відчуття переживає цей об'єкт? Як він сприймає навколишній світ? Як навколишній світ ставиться до перетвореного об'єкта? Що «гарного-поганого» є в об'єкті з новими властивостями? Які проблеми виникають в об'єкта з навколишнім світом? Як фантастичний об'єкт може допомогти вирішити проблеми навколишніх об'єктів? Як довколишнє може узгоджуватися зі зміненим об'єктом?

5. «Як Муха - Цокотуха запросила всіх на чаювання»

Мета: сприйняття об'єкта художнього твору через різні органи чуття.

Завдання: вчитися аналізувати картину. Використовувати метод синектики.

Для активізації мислення й управління дітям пропонується використовувати прийом синектики – аналогізацію, де під аналогією розуміється встановлення схожого. Візуальний ряд: Б. Кустодієв «Купчиха за чаєм», П.Сезанн «Натюрморт з драпіровкою», Ф.Толстой «Букет квітів, метелик і пташка».

Особиста аналогія, або емпатія, пропонує "вжитися" в образ даного об'єкта, описати свої почуття. Для

навчання дітей дошкільного віку характеризування об'єктів через органи чуття використовується прийом «входження в картину». Працюючи з картиною, починати мовну зарисовку з фрази: «Я чую як...», «Тут пахне...», «Коли я торкаюсь руками...». Добиватися опису ставлення дитини до сприйманого. Вихователь спонукає дітей до опису можливих відчуттів і пропонує: прислухатися уважніше, вдихнути запахи, спробувати на смак, доторкнутися рукою і так далі

На заняттях подібного типу діти проявляли себе як справжні художники-футуристи. Прийоми евристики дозволили дітям глибше познайомитись із засобами виразності живописних творів, проявити ініціативу, розвинути творчі здібності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возрастные и индивидуальные особенности образного мышления учащихся /Под ред. И.С. Якиманской. – М., 1989. – 224 с.

2. *Запорожец А.В., Венгер Л.А., Зинченко В.П., Рузская А.Г.* Восприятие и действие. – М.: Просвещение, 1967. – С. 54-67.

3. *Ломов Б.В.* Методологические и теоретические проблемы психологии /Под ред. Забродина. – М., 1984.

4. Психологический словарь /Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – М., 1998.

5. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в 5т. /Рад. школа. – К., – Т.3.

Подано до редакції 21.05.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы восприятия произведений живописи старшими дошкольниками. Даются примеры заданий для развития

зрительного восприятия, основанных на применении методики ТРИЗ.

SUMMARY

The article deals with the issues of perceiving works of art by senior pupils, suggests some tasks for developing visual perception based on the methods “TRIZ”.